

Muzeum okupace Lotyšska

(1940–1991)

RICHARD M. SICHA

Ukázka z expozice

Foto: archiv autora

V nápadné budově vystavěné ve stylu socialistického realismu v centru Rigy, nedaleko dominující řeky Daugavy, bylo zřízeno jedno z prvních muzeí okupace ve východní Evropě. Strohost a chlad budovy láká již po dlouhá léta turisty, studenty i odborníky k návštěvě instituce, která patří k nejvýznamnějším v zemích bývalého sovětského bloku.

Expozice přibližující dramatické události z historie Lotyšska 20. století překvapí nejen výtvarným řešením postaveným na barevné kombinaci tmavě rudé a černé, ale především reáliemi, které jsou pro mnohé z nás stále neznámé. Roky 1918 a 1991 propojuje uzavřený systém. Návštěvník prochází cestou,

kteřá začíná nezávislostí Lotyšska, kdy příslušelo k rodině evropských států, pokračuje půlstoletí trvajících ztrátou autonomie a nucenou izolací a končí znovuoobnovenou nezávislostí, jež Lotyšsko opět zařadila mezi svobodné země.

Nejcitlivějším bodem expozice je téma ztráty nezávislosti v roce 1940 na podkladě tzv. paktu Molotov-Ribbentrop, smlouvy o neútočení mezi Německem a Sovětským svazem z roku 1939, v jejímž tajném dodatku se obě mocnosti dohodly na rozdělení Polska a na začlenění Lotyšska, Estonska, Finska a části Rumunska do sovětské sféry vlivu. Jsou zde zdokumentována mj. sovětská ultimáta a vstup Rudé armády do Rigy 17 červ-

na 1940, likvidace lotyšské státnosti pod taktovou Stalinova emisara Andreje Vyšinského a následný teror a vraždění Lotyšů. Během jednoho roku okupace se stalo obětí perzekucí a deportací na Sibiř několik desítek tisíc lidí, z nichž mnozí zaplatili životem.

Další část expozice je věnována nacistickému teroru, který vystřídal teror Sovětů a znamenal likvidaci takřka všech Židů. Pomocí ikonografického a trojrozměrného materiálu zde tvůrci expozice přibližují i známé lotyšské dilema – Lotyši byli za války nuceni bojovat na obou stranách fronty, ve dvou nepřátelských armádách. Zatímco Rudá armáda s sebou při svém ústupu v roce 1941 odvěkla

tisíce lotyšských branců, Hitler v roce 1943 nařídil vytvořit „dobrovolnickou“ lotyšskou legii, která pak byla nasazena v bojích se SSSR.

Kdo dospěje v prohlídce až sem, zjistí, že jde jen o začátek smutných událostí zdokumentovaných v muzeu. Po roce 1945 začala druhá okupace Rudou armádou, která zůstala v zemi vlastně až do roku 1994. Tvrdost deportací, sovětizace a rusifikace obyvatel dosvědčují dobové dokumenty i osobní předměty, dopisy a deníky obětí, které se dochovaly za mnohdy velmi dramatických okolností. Část výstavy je věnována také bojům partyzánů se sovětským režimem v letech 1944–1956.

Poslední pasáž expozice vykresluje složitou cestu za svobodou, iniciovanou lotyšskými disidenty. 4. května 1990 vyhlásil lotyšský parlament nezávislost. Celý proces se však završil až 21. srpna 1991, kdy během chaosu vládnoucího v SSSR přijal lotyšský parlament rezoluci o plné nezávislosti a obnovení republiky z roku 1918. Tento nenásilný přerod jako výraz vůle národa dostal později název „zpívající revoluce“. Tehdy si dva miliony lidí podaly ruce a vytvořily zpívající lidský řetěz symbolizující „pobaltskou cestu“ z Tallinu přes Rigu až do Vilniusu.

Vznik Muzea okupace Lotyšska nebyl jednoduchou záležitostí. Autorem myšlenky byl profesor historie na univerzitě v americkém Wisconsinu Paulis Lazda. Ten začátkem roku 1993 navrhl ministerstvu kultury variantu muzea mapujícího události především z 50. let 20. století. Projekt získal podporu a povolení ministerstva. Pro první výstavu byly určeny prostory budovy Strelnieku muzejs využívané ještě za éry SSSR. Charakter stavby přesvědčivě vypovídal o likvidaci historického centra Rigy ze strany Sovětů. První výstava zde měla vernisáž 1. července 1993. Aby mohla vzniknout instituce Muzea okupace Lotyšska, založilo už 6. května 1993 jedenáct nadšenců Lotyšský fond muzea okupace 50. let (OMF), otevřenou dobročinnou neziskovou organizaci. OMF (OMB) zajišťuje chod

Budova muzea v centru Rigy

Foto: archiv autora

muzea dodnes. Prvním předsedou jeho správní rady se stal Paulis Lazda.

V roce 2002 získalo muzeum akreditaci od ředitelství Státních lotyšských muzeí. Dvakrát ročně odevzdává fondu a jednou ročně zmíněné státní organizaci přehled činnosti a výhledové plány. Každoročně vydává dva informační materiály, které rozesílá všem, kdo nějak přispěli k jeho činnosti. Muzeum má prodejnu knih a vydává vlastní publikace (na principu samofinancování). Jeho pracovníci se zapojují do krátkodobých i dlouhodobých projektů financovaných různými úřady. Budova patří státu, muzeum má povinnost ji udržovat, ale nemusí platit nájem.

Jeho práce má kladný ohlas nejen u lotyšské veřejnosti, ale rovněž v zahraničí. O tom svědčí i fakt, že švýcarský fond Stiftung für Abendländische Ethik und Kultur udělil muzeu ocenění za rok 2007. Tohoto ocenění se dostalo i bývalé disidentce a ministryni zahraničních věcí Sandře Kalniete za prosazování západních etických a kulturních hodnot.

V prosinci minulého roku získalo muzeum status dobročinné organizace. To má i praktické výhody, neboť ti, kteří ho sponzorují, mají možnost odpisů z daní.

Důležitá je i vládní podpora dalšího rozvoje muzea. Z té bude financová-

na přístavba Domu budoucnosti (Nākotnes Nams), která umožní všem oddělením rozvíjet další činnost. Třeba deponovat se přestěhují do větších prostor, kde budou moci být exponáty uchovávány v lepších podmínkách.

Opomenout nelze ani podporu od Lotyšů žijících v zahraničí a zahraničních lotyšských organizací (Pasaulis Brīvo Latviešu Apvienība, Amerikas Latviešu Apvienība, Daugavas Vanagi a Vanadzies a jiné).

Není bez zajímavosti, že muzeum je zahrnuto do lotyšského státního diplomatického protokolu, takže jej navštěvují hlavy států a oficiální delegace. V minulosti například královna Velké Británie a Severního Irsku Alžběta II., bývalá první dáma Ameriky, manželka prezidenta Barbara Bushová, japonský císař Akihito s princeznou Mičiko, holandská královna Beatrix, zástupkyně indického ministra zahraničí Shashi U. Tripathi a řada dalších. Ale čím dál hojněji sem chodí i řadoví návštěvníci. Zhruba dvě třetiny z nich jsou cizinci. Druhou největší návštěvnickou skupinu tvoří školy a studenti.

Muzeum okupace Lotyšska a jeho zajímavé expozice mohou sloužit jako výzva, jako příklad pro podobné aktivity i v České republice.